

РОЛЬ МІСТ В ПОГЛИБЛЕННІ АСИМЕТРІЙ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. В статті інтерпретовано проблему глобальної нерівності з точки зору постулатів економічної географії – з огляду на існування домінуючого міста, низки функціонально відмінних зон з різними практиками трудових відносин і додаткової периферії. На основі аналізу теорій одиничного та системного рівнів в межах концепцій залежності обґрунтовано механізм впливу ринку на географічно нерівномірний та ієрархічний розподіл економічної активності та доходів, що є джерелом загострення проблеми залежності на національному рівні. Розглянуто дві теорії розміщення, як для аграрного, так і для промислового виробництва, з метою доповнення теорії залежності економічними механізмами. Обґрунтовано, що інтенсифікація та концентрація суспільно-економічних взаємовідносин, кількість і якість «споживання» міського простору в ареалах метрополізації впливає на поглиблення центр-периферійного розширення світового господарства.

Ключові слова: місто, аграрні райони, просторово диференційовані економічні зони, залежність, розвиток, недорозвиненість, нерівність.

Annotation. The article interprets the problem of global inequality in terms of the postulates of economic geography – given the existence of a dominant city, a number of functionally different zones with different practices of the labor relations and the subordinate periphery. Based on analysis of the theory of unitary and systemic levels within depending concepts the authors

* доктор економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** кандидат економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

substantiate the mechanism of the market's impact on the geographically unequal and hierarchical distribution of economic activity and income, which are the source of aggravation of the problem of the dependence on the national level. The authors consider two theories of accommodation for both agricultural and industrial production to supplement the economic mechanisms with dependency theory. It is proved that the intensification and concentration of socio-economic relations, the number and quality of the «consumption» of urban space in areas of metropolization effect the intensification of center-periphery stratification of the world economy.

Key words: *city, agricultural areas, spatially differentiated economic zones, dependence, development, underdevelopment, inequality.*

Аннотация. *В статье интерпретировано проблему глобального неравенства с точки зрения постулатов экономической географии – учитывая существование доминирующего города, ряда функционально отличных зон с различными практиками трудовых отношений и придаточной периферии. На основе анализа теорий единичного и системного уровней в пределах концепций зависимости обоснованно механизм влияния рынка на географически неравномерное и иерархическое распределение экономической активности и доходов, являющихся источником обострения проблемы зависимости на национальном уровне. Рассмотрены две теории размещения, как для аграрного, так и для промышленного производства, с целью дополнения теории зависимости экономическими механизмами. Обосновано, что интенсификация и концентрация общественно-экономических взаимоотношений, количество и качество «потребления» городского пространства в ареалах метрополитанизации влияет на углубление центрo-периферийного расслоение мирового хозяйства.*

Ключевые слова: город, аграрные районы, пространственно дифференцированные экономические зоны, зависимость, развитие, недоразвитость, неравенство.

Постановка проблеми. Географічні перетворення, необхідні для економічного розвитку, можуть бути охарактеризовані трьома вимірами – щільністю, відстанню і роз'єднаністю, які безпосередньо співвідносяться з поняттям «доступу до ринків» і являють собою ті аспекти економічної географії країн і світу, які підлягають трансформації з метою вирішення проблем в галузі розвитку. Розуміння сутності перетворень з точки зору щільності, відстані і роз'єднаності допомагає визначити на кожному з трьох географічних рівнів – локальному, національному та міжнародному – основні ринкові механізми і відповідні заходи політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема консервування підлеглого становища та недорозвиненості окремих країн широко дискутувалась в межах просторово-часових моделей історичного розвитку людства. Визначенню специфіки позиціонування геоекономічних акторів та системних механізмів залежності присвятили свої праці вчені А. Амсен, М. Вебер, Т.-Б. Веблен, А. Вендт, І. Валерстайн, С. Біхлер, Б. Брюер, Б. Сілвер, Г. Файербах, Дж. Арігі, Дж.-А. Капоразо, Дж. Нітсан, Р. Бреннер, Т. Сміт фактично ідентично інтерпретували глобальну нерівність з точки зору постулатів економічної географії – з огляду на існування домінуючого міста, низки функціонально відмінних зон з різними практиками трудових відносин і додаткової периферії.

Й.-Г. фон Тюнен пояснював нерівномірний розподіл аграрного виробництва через зв'язок між вартістю земель та інтенсивністю виробництва. П. Кругман обґрунтовував, чому промислове виробництво нерівномірно розподілено у просторі, спираючись на зв'язок транспортних витрат та економії на масштабі. І. Валлерстайн, який спирався на роботи Ф. Броделя та таких відомих європейських аграрних істориків, як Ш. ван

Бата, П. Крейдта, В. Абея, стверджував, що розкид континентальних економічних зон відбувався за правилами, викладеними Й.-Г. фон Тюненом у його праці «Ізольована держава».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри це, недостатнього тлумачення набула проблема глобальної нерівності з точки зору ролі міст; крім того, поза увагою дослідників лишаються механізми впливу ринку на географічно нерівномірний та ієрархічний розподіл економічної активності й доходів, що є джерелом загострення проблеми залежності на національному рівні, і поглиблення центрo-периферійного розшарування світового господарства. Зазначене актуалізує вивчення ролі міст у поглибленні асиметрій розвитку і умовах глобальної взаємодії.

Формулювання цілей статті. Враховуючи інтенсифікацію географічних перетворень, які безпосередньо стосуються проблем розвитку, і пов'язані, передусім, зі змінами щільності, відстані і роз'єднаності, ключові дослідницькі завдання статті полягають у вивченні підходів до розуміння сутності зазначених трансформацій з метою визначення на різних географічних рівнях основних ринкових механізмів і формування відповідних заходів політики.

Основні результати. Виходячи з вищезазначених вимог до якості теоретичного моделювання, маємо дві моделі економічної географії, що відповідають нашим вимогам. Одна з них – це модель ізольованої держави Й.-Г. фон Тюнена [6], інша – модель просторової концентрації промислової діяльності П. Кругмана. Втім, Г. Шварц зазначає, що модель А. Вебера щодо розміщення промисловості подає більш докладний аналіз транспортних витрат, витрат на робочу силу та розмірів ринку, ніж теорія П. Кругмана [7, р.865].

Отже, запропоновані моделі спираються на прості припущення і пропонують точні системні механізми, які продукують результати, очікувані за теорією залежності: запровадження обмежень щодо локальних

економік; здебільшого, екзогенно обумовлені зрушення в економічній активності; зовнішня орієнтація; тиск на місцевих акторів, що повинні діяти відповідно до сигналів з-за кордону. Обидві моделі спираються на припущення про економічно раціональних акторів, які прагнуть максимізувати прибутки, гомогенність простору, в якому транспортні витрати одноманітно зростають при рухові з будь-якої точки, а діяльність держави обмежується лише гарантуванням контрактів. Усі ці припущення можна послабити без шкоди для висновків, що з них випливають, адже усі вони є стандартними припущеннями економічного аналізу. Вони пояснюють, чому нормальне функціонування ринку спричиняє географічно нерівномірний та ієрархічний розподіл економічної активності та доходів, що, в свою чергу, є джерелом, за теорією залежності, виникнення різноманітних синдромів та ситуації залежності на національному рівні. З огляду на зазначене, розглядаємо дві теорії розміщення, як для аграрного, так і для промислового виробництва, з тим, аби доповнити теорію залежності економічними механізмами. Вони можуть перекликатися, бо, як і маржиналістський аналіз, мають спільну епістемологію та онтологію. Однак, саме тому, що вони є маржиналістськими за своєю природою, вони не розглядають процеси, в результаті яких ринки набули першочергового значення. Історично примус становив основу формування глобальних ринків, але ці моделі не розглядають такого факту.

Й.-Г. фон Тюнена [6] цікавить, як аграрна діяльність розподіляється у просторі навколо єдиного міста, створюючи найбільше джерело монетизованого попиту. П. Кругман, у свою чергу, досліджує кількість і розміри урбаністичних промислових центрів. За Й.-Г. фон Тюненом, місто постачає вироблені товари аграрному секторові, а сільськогосподарські райони постачають продукти і сировину містові. Він припускає, що транспортні витрати одноманітно зростають з віддаленням від міста, а родючість земель однакова. Граничний міський попит визначає обсяг

виробництва аграрних товарів, а в поєднанні з витратами виробництва і граничними транспортними витратами формує кінцеві ціни. Оскільки транспортні витрати одноманітно зростають з віддаленням від міста, а витрати виробництва за вирахуванням ренти для всіх однакові, фермери, які розташовуються ближче до міста, отримують вищі прибутки. Їм вдається уникнути транспортних витрат, але вони продають товари за тією ж ціною, що й виробники з віддаленіших районів. Цей додатковий прибуток і становить земельну ренту. На ринку одного продукту (наприклад, зерна) найвища рента буде поблизу міста.

Більше того, модель Й.-Г. фон Тюнена [6] прогнозує, що технологія виробництва змінюється з капіталомісткої до працемісткої на певній відстані від міста. У ситуації з двома товарами (зерно і велика рогата худоба), продукт, здатний давати найвищі прибутки на один акр, підвищуватиме ренту до рівня, за якого інший продукт буде витіснений на віддаленіші землі. Оскільки рента нижча у віддалених районах, то витіснений продукт там знову стане прибутковим. У випадку з двома товарами аграрне виробництво розміщуватиметься у вигляді двох концентричних кіл навколо міста, причому продукт з вищою прибутковістю вироблятиметься ближче до міста. Більше товарів (а точніше, більш різноманітні товари з різною прибутковістю) означатиме, що таких кіл буде більше, причому кожне – для одного товару або групи товарів. За умов повністю функціонального ринку землі фермери, які інвестували в економічно «невірний» товар у своїй зоні, будуть витіснені із своїх земель фермерами, що виробляють більш прибутковий товар і здатні платити вищу ренту. Актори, що раціонально реагують на ринкові сигнали, створять просторово організовану ієрархію рівнів зарплати, навичок та систем оплати праці. Раціональна ринкова поведінка, отже, веде до створення виробничих зон, відмінних за товарами і технікою виробництва. Тому бачимо, що модель Й.-Г. фон Тюнена пропонує більш

варіативну систему виробничих зон, ніж І.Валлерстайн з його тріадою з ядра, напівпериферії та периферії

У репрезентованій моделі масштаби міського попиту визначають ринкову ціну продуктів харчування та географічне розміщення виробництва. Якщо міський попит зростає, то кожне коло розширюватиметься, бо найвіддаленіші виробники свого внутрішнього товару пропонуватимуть вищі ціни, ніж найближче розміщені виробники зовнішнього товару (тобто, того, в якого нижча прибутковість), за доступ до земель, розташованих порівняно недалеко від міста. Зворотне твердження теж буде вірним: скорочення міського попиту змушуватиме виробників відмовлятися від землі за певну маржу в кожному певному колі, а кожен товар переміщуватиметься ближче до центру в пошуках нижчих транспортних витрат і вищих прибутків.

Модель Й.-Г. фон Тюнена пропонує системний механізм, що демонструє, як виникають просторово диференційовані економічні зони, як попит ядра визначає умови периферійних економік і чому різні рівні доходу та управління робочою силою часто характеризують різні зони. Модель Й.-Г. фон Тюнена пояснює структуровану варіативність у способі виготовлення продуктів, а тому пояснює і недорозвиток. За інших рівних умов ті сільськогосподарські культури, які приносять вищий дохід на задану площу землі, вимагатимуть відносно більших затрат капіталу та робочої сили, ніж культури, що приносять менший прибуток, і капіталомісткість їхнього виробництва зростає. За моделлю, виробництво, розташоване ближче до міста, характеризується постійно зростаючими затратами капіталу і праці, вищою інтенсивністю виробництва (менша розораність і більший обсяг виробництва на одиницю площі) і складнішими планами сівозмін. Складніший характер сівозмін ближче до міста означає, що виробництво є менш «монокультурним», більш диверсифікованим та характеризується більшими затратами «знань» і навичок. Зростаюча різноманітність виробництва означає, що попит на

працю зростає, а збільшення складності виробництва означає підвищення попиту на висококваліфіковану робочу силу. Так само зросте заробітна плата ближче до міста, стабілізуючи попит на працю, а це вже означатиме, що трудові відносини матимуть ринковий характер, а не визначатимуться фізичним примусом.

Із зміною цін фермери збільшуватимуть або скорочуватимуть не лише площу, яку вони обробляють, а й самі культури та способи вирощування їх. Емпіричних свідчень на користь ідей Й.-Г. фон Тюнена і в локальних, і в глобальних масштабах не бракує. Чи означатимуть ці умови, що розвиток у місті часто спричиняє одночасний недорозвиток аграрної периферії, як стверджує А.-Г. Франк [8]? Для системної теорії недорозвиток, зрештою, зводиться до відмінностей в управлінні робочою силою, доходах на працю і характері виробничих процесів, тобто, способів виготовлення, а не у самих продуктах, які виготовляються, бо саме спосіб виробництва, на переконання А. Емануеля [9, с.71], визначатиме відмінності у доходах. Якби недорозвиток визначався тим, який продукт виготовляється, то розвиток промисловості на Півдні став би вирішальним аргументом на користь теорій одиничного характеру.

Вище проведений аналіз дає можливість зробити висновок, що географічне ядро характеризується диверсифікованістю виробництва, більшою капіталізацією, вищими затратами робочої сили, вищими прибутками і більшим агрегованим попитом на одиницю земельної площі, як і ядро у теорії залежності. На противагу цьому периферія зустрічається з чотирма пов'язаними проблемами, що обумовлюють її недорозвиток: нижча зарплата, менш диверсифіковане виробництво, залежність від «експорту» до міста (у теорії залежності екзартикуляція), нижча капіталізація і капіталомісткість. Усі ці проблеми більш відчутні у період домінування аграрного виробництва, який розглядає і теорія І. Валлерстайна [10], і значною мірою теорія залежності. Та, зрештою, більша частина історії людства – це і є історія аграрного виробництва.

Проведений аналіз дозволяє пояснити більшість наслідків «периферизації», що, за теорією залежності, випливають з участі в міжнародному ринку. Ринок змушуватиме акторів на територіях, близьких до міського ринку, виробляти товари з більшою доданою вартістю, використовуючи виробничі процеси, що передбачають інтенсивніше використання праці та капіталу у такий спосіб, щоб вони могли сплачувати вищу ренту та вищі зарплати. Вищий рівень зарплат стає стимулом для працедавців у місті та у близьких до нього районах замінювати капітал на працю. Протилежна ситуація, ймовірно, матиме місце на периферії, де недорозвиток виступає можливим, але не наперед визначеним наслідком участі в ринку. Периферія може уникнути недорозвитку, якщо відношення обсягів праці до обсягів землі низька або місцева конкуренція за рівень зарплати підтримує відносно невелику пропозицію праці або можлива абсолютна мобільність робочої сили на глобальному рівні.

Водночас очевидно, що тюненівська інтерпретація пояснює лише ситуацію щодо аграрного виробництва, тож питання про те, чи стала індустріалізація Півдня кінцем периферизації лишається відкритим. Вірогідно, стверджувальної відповіді тут не отримуємо, навіть спираючись на кругманівську модель щодо промисловості, в якій між національними економіками немає початково притаманних їм відмінностей, але міжнародний поділ праці може виникнути спонтанно, внаслідок чого одні нації отримуватимуть від нього більше вигод, ніж інші. Більше того, важко переоцінити вплив концентрації виробництва та утворення винятково аграрних районів на стан недорозвитку, адже у ситуації, коли промисловий сектор досить великий, диференціація ролей – аграрної і промислової – пов'язана з невідповідністю у реальній зарплаті; торгівля проміжними товарами збільшуватиме попит на робочу силу в індустріалізованому регіоні, а скорочення виробництва в іншому регіоні вестиме до падіння попиту на робочу силу. Ситуація падіння попиту на працю та встановлення нижчих зарплат, у свою чергу, створює ситуацію постійно нижчого

сукупного попиту в аграрних регіонах, що стримує промислові фірми від розміщення там свого виробництва й, у такий спосіб, веде до недорозвитку.

Розглянуті моделі пропонують точний, хоча й простий системний причинний механізм, що має наслідком усі результати, викладені теорією залежності:

- ринок генерує дуже нерівномірний просторовий розподіл економічної активності та доходів;
- характер, масштаб і швидкість економічного зростання та активності в аграрних регіонах периферії зумовлюється змінами у зростання в ядрі та, у цьому зв'язку, в попиті;
- концентрація промисловості підвищує доходи в ядрі та знижує їх у периферії, перетворюючи розвиток і недорозвиненість на дві складові одного процесу. Вищі доходи на територіях ядра дають змогу створити ефективнішу і складнішу інфраструктуру, що знижує трансакційні витрати та підвищує сукупний попит, заохочуючи ще більший розвиток промисловості. Усі ці процеси триватимуть доти, доки ринок продовжуватиме впливати на розміщення економічної активності за принципами цієї моделі. Але все це відбувається під впливом системних змінних.

Обидві моделі припускають існування ідентичних рівнів та досліджують, як ці рівні реагують на системно задані рівні цін. Виходячи з цього, можемо вести мову про такі характеристики окремих одиничних рівнів, як: більш вигідне розташування у сенсі транспортних витрат, на що й звертає увагу П.Кругман; ефективне використання примусу для введення концентрації виробництва; змушення селян працювати на ринок з боку місцевих інституцій, що сприяють зниженню транспортних витрат (у кругманівській інтерпретації такі інституції мають назву «гарних» інституцій). Усі ці речі мають, безумовно, значення, але їхній вплив лише підсилює динаміку моделі. Втім, залежність, як результат такої моделі,

мала б місце не залежно від дії факторів на окремих рівнях, бо «гарні» інституції не справили б впливу на економічну активність. Натомість ринок діяв би активніше і, зрештою, успішність на окремих рівнях часто супроводжується провалом на інших, тобто, фактори одиничного характеру не змінюють напрям дії системних сил.

Не виникає й натяку на сумнів, що моделі П. Кругмана [11, с.864] і Й.- Г. фон Тюнена [6] підтверджують основні ідеї теорії залежності. Насамкінець важливо, що у співавторстві з А. Венейблом [12] вчені запропонували механізми, що блискуче узгоджуються з реаліями світової економіки, для якої характерним є постійне підвищення глобального середнього доходу на душу населення, зростання промислової доданої вартості на периферії та виникнення нових центрів концентрації промисловості. Ці явища не ліквідують тих відмінностей у доходах та величині доданої вартості, про які йшлося, та не змінюють структури ядро-периферія. Слід наголосити, що пошук відповіді на запитання щодо координації системних економічних зв'язків із системними міждержавними конфліктами та формуванням капіталістичної системи приводить до спроби трактування так званого примусу, що лежить в основі формування ринку. Примус історично був у центрі виникнення ринків та в центрі теорії залежності, але він, сам по собі, не пояснює, в який спосіб ринок визначає розподіл регіонів на різні зони. Втім, твердження про те, що саме примус визначає відмінності у розподілі доходу, надає аргументи критиці, висловленій і Д. Смітом [13, с.872].

З огляду на те, що причинні механізми теорій одиничного характеру мають особливе значення для пояснення утворення і поведінки держав, можна дійти кількох тверджень про останню на основі розглянутих економічних моделей. По-перше, держави є механізмами вилучення прибутку, вони монополізують внутрішній примус і забезпечують захист на певній території. За інших рівних умов, що більший прибуток на душу

населення у країні, то більше шансів, що держава виконуватиме такі свої завдання, до того ж краще і спеціалізовано (рис.1).

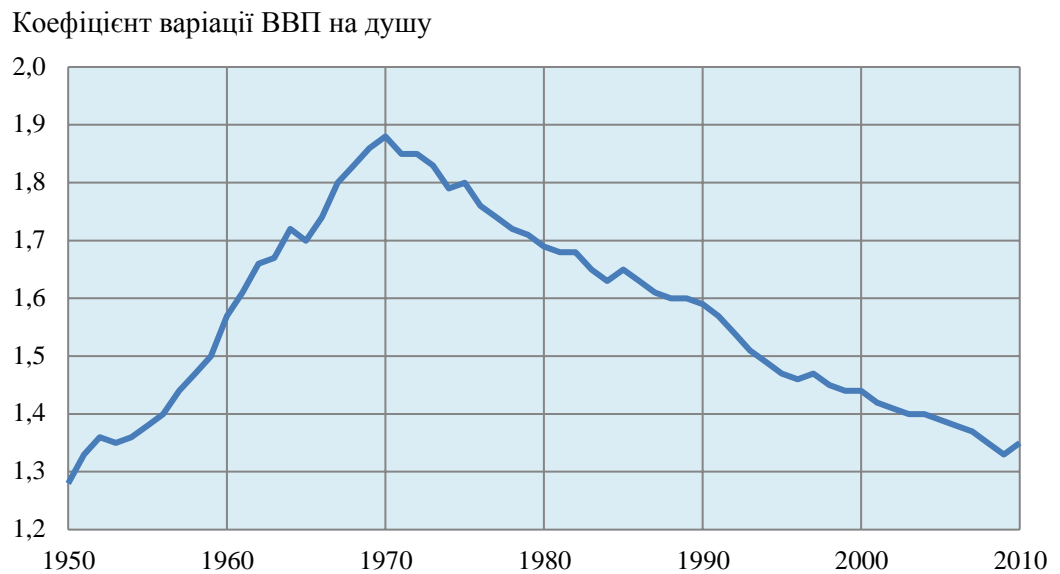

Рис. 1. Темпи зростання обсягу ВВП на душу населення (1950-2010 рр.)

Джерело: укладено за [15].

По-друге, знову ж, за інших рівних умов, держави з вищими доходами з більшою ймовірністю перемагатимуть у війнах проти таких же за розмірами, але економічно слабкіших опонентів. Периферія здебільшого програватиме у війнах з країнами ядра, і саме через такі програші вона і залишатиметься в статусі периферії. Зрештою, географічна експансія системи капіталістичного виробництва зазвичай призводила до примусового створення нових прикордонних зон. Майбутні виробники товарів з екстенсивним характером виробництва на периферії, як правило, силовим шляхом отримували землю і робочу силу. Незважаючи на відсутність однозначного взаємозв'язку між продуктами виготовлення багато периферійних товарів пов'язувалися з концентрацією землеволодіння і працерепресивною виробничою системою. Концентрація землеволодіння, в свою чергу, унеможлилювала появу автономних держав на периферії. Механізми системного рівня багато в чому визначали утворення соціальних класів, як і тип держави та її компетенції.

Іншим типом взаємозв'язку між причинними механізмами системного та одиничного рівнів є боротьба за ціни – частки сукупного суспільного продукту, створені в результаті діяльності, – між ядром і периферією. Це питання важливе, адже воно демонструє, чому ми не можемо аналізувати змінні одиничного рівня без урахування системних механізмів. Якщо поведінка суб'єктів на одиничному рівні, наприклад, державне втручання, є відповіддю на структурні проблеми, спричинені механізмами системного рівня, можемо зрозуміти мету такої політики (механізмів одиничного рівня) через з'ясування того, які саме системні механізми зумовлюють необхідність такої політики. Це вкотре акцентує увагу на тому, що важливість змінних одиничного рівня часом недооцінена з причини того, що вони впроваджуються саме через механізми системного характеру, тож не можуть бути роз'яснені без розуміння останніх.

Для демонстрації таких переконань можемо використати приклад існування глобальних товарних ланцюгів. Так, зниження транспортних витрат спричиняло зовнішній (відцентровий) рух фірм у пошуках нижчих зарплат, коли вигоди від нижчих зарплат перевищували вигоди від концентрації. Очевидно, якщо фірма з центру контролює увесь виробничий ланцюг і володіє ним, прибутки спрямовуються до центру, посилюючи існуючу нерівномірність у доходах. Це явище просто пояснити через звичайний цикл виробництва продукту, який пояснює, чому фірми стають транснаціональними. Якщо власність розосереджена, то дохід все одно концентруватиметься у зоні ядра, а не осідатиме у фірмах периферії через більшу капіталізацію фірм ядра та переважаючий потенціал. Більшість товарів є підсумком складного поєднання проміжних товарів. Так, фірми стикаються з необхідністю прийняття рішення про виробництво або купівлю на кожному етапі процесу розробки, виробництва, доставки і продажу товару. Кожен етап є потенційною зоною конфлікту, адже фірми намагаються забезпечити собі найкращу можливу

ціну та найбільшу додану вартість, яка створюється в ланцюжку. Такі висновки знаходимо у дослідженнях, між написаннями яких минуло майже тридцять років – як у вебленівському, так і у валлерстайнівському трактуваннях вони виглядають однаково. У цій боротьбі фірми, які можуть скористатися можливістю вивести свій товар з ринку (якщо у Дж. Вільямсона така здатність фірм позначається через так звану «силу шантажу», то у Т. Веблена – через «обмеження»), здатні підвищити ціни та отримати більший прибуток у заданому ланцюжку виробництва. В ідеалі вони підвищують свої прибутки вище середнього рівня, як про це зазначають Дж. Нітсан і С. Біхлер у своєму доповненні до Т. Веблена у монографії з красномовною назвою «Новий імперіалізм або новий капіталізм?» [14, с.24].

Висновки. Системні механізми, описані вище, переконують нас у тому, що виробництво на периферії надто чутливе до змін заробітної плати, характеризується низькими бар'єрами входу та легкою зміщуваністю. Як наслідок, фірми з периферії зазвичай не можуть вдатися до «шантажу», бо фірми ядра у цьому виробничому ланцюгу з легкістю знайдуть їм вчасну заміну. Більше того, справедливим є й те, що фірми ядра володіють перевагами, які самопідтримуються, тому що вони зазвичай спроможні викупити фірми периферії, які починають набувати «сили шантажу». Це справедливо навіть тоді, коли норма прибутку фірм периферії вища за норму прибутків фірм ядра. Норми прибутковості фірм ядра не обов'язково вищі за відповідні показники периферійних фірм, оскільки низькі зарплати на периферії уможливають неабияку експлуатацію робочої сили.

Водночас у зв'язку з тим, що доходи та економічна активність за визначенням більші в ядрі систем, обсяги прибутків у ядрі також вищі; більша капіталомісткість виробництва у ядрі також означає, що обсяг активів, які можуть використовуватись як забезпечення, теж більший. Обсяги прибутків мають визначальніше значення ніж норма прибутку,

оскільки ліквідний прибуток можна використати для скуповування тих елементів виробничого ланцюга, які мають найбільше значення у кожному розподілі. Оскільки фірми ядра мають більші обсяги прибутків та більшу капіталізацію на ринку акцій, у них є неявні переваги у боротьбі за ціни між собою та з фірмами периферії. Звісно, деякі успішні та могутні фірми периферії можуть навіть купувати фірми ядра. Але через системні причини значення має лише те, що у середньому компанії центру більш ймовірно скуповуватимуть фірми периферії, в яких виникають проблеми, за відсутності істотних зусиль держав периферії щодо захисту своїх компаній від такого скуповування та збільшення обсягу прибутків, які такі фірми здатні генерувати.

З огляду на це зрозуміло, що значною мірою політика держави, на яку посиляються теоретики одиничних рівнів, формується з метою сприяння фірмам периферії у зменшенні «сили шантажу» фірм ядра. Твердження Е. Амсден про те, що низка напрямів державної політики розробляється для попередження денаціоналізації, формування технічного і маркетингового досвіду місцевих фірм, поширення контролю на весь виробничий ланцюг, не має сенсу, доки фірми периферії постають перед системними труднощами. Політика має сенс – причинну силу та реальну ефективність – у зв'язку з системними проблемами, перед якими постають фірми периферії. Отже, якщо ринок не створює географічно структурованої ієрархічності виробництва, натомість створюючи відносно еквівалентні ланки, цілком ймовірно, що товарний ланцюг (мережа функціонально інтегрованих видів господарської діяльності з виробництва і продажу певного виду товарів) складатиметься з фірм, «сила шантажу» яких абсолютна не пов'язана з їх географічним розміщенням. Політика, яку вивчають теоретики одиничних рівнів, має значення, бо механізми системного рівня створюють перепони для фірм периферії у першу чергу. Аналіз системного рівня пояснює, чому певна політика працює, аналіз же одиничного рівня пояснює, яка саме політика працює.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н.В. Економічна експансія в умовах становлення нового каркасу міжкраїнової взаємодії / Н.В. Резнікова // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Вип. 111. Ч. II (у двох частинах). — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2012. — С. 90—100.
2. Резнікова Н.В. Міжнародне співробітництво в сфері економічної політики: проблема збереження суверенітету та аналіз потенційних вигод / Н.Резнікова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 113 (Частина II), 2013,с.149-159.
3. Резнікова Н.В. Економічні виклики нео-залежності: конфлікт інтересів в умовах глобальної взаємодії / Н.В. Резнікова // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. — 2014. — №7. — Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/viewFile/6849/7663>
4. Рилач Н.М. Теоретичні основи формування глобальної інноваційної системи / Н. М. Рилач // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2012. - Вип. 110(2). - С. 82-91. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_110%282%29__17
5. Рилач Н. М. Інформаційно-комунікаційні технології як пріоритетний фактор становлення постіндустріальної економіки / Наталія Михайлівна Рилач. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – №112. – С. 174–179.
6. Thunen J.-H. The isolated state [Der isolierte Staat] [Electronic resource] / J.-H. Thunen. – Mode of access: <http://www.rieti.go.jp/jp/publications/dp/11e074.pdf>.
7. Krugman P. Globalization and the inequality of Nations / P. Krugman, A.Venables // The Quarterly Journal of Economics. – 1995. – Vol. 110. – No. 4. – P. 857-880.

8. Frank A.G. Capitalism and underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil / A.G. Frank. – New-York: Monthly Review Press, 1969 – 344 p.
9. Emmanuel A. Myths of development versus myths of underdevelopment / Emmanuel // New Left Review. – 1974. – Vol. 85. – P. 61-82.
10. Wallerstein I. Rise and future demise of the capitalist world economy: concepts for comparative analysis / I. Wallerstein // Comparative Studies in Society and History. –1974. – Vol. 16. – No. 4. – P. 387-415.
11. Krugman P. Globalization and the inequality of Nations / P. Krugman, A.Venables // The Quarterly Journal of Economics. – 1995. – Vol. 110. – No. 4. – P. 857-880.
12. Krugman P. Globalization and the inequality of Nations / P. Krugman, A.Venables // The Quarterly Journal of Economics. – 1995. – Vol. 110. – No. 4. – P. 857-880.
13. Smith D.A. Structure and Dynamics of the Global Economy: Network Analysis of International Trade, 1965-1980 / D.A. Smith, D.R. White // Social Forces. – 1992. – Vol. 70. – No. 4. – P. 857-893.
14. Nitzan J. New imperialism or new capitalism? // J. Nitzan, S. Bichler // Review. – 2006. – Vol. 29. – P. 1-86.
15. World Bank Indicators [Electronic resource] // The World Bank. – Mode of access: <http://data.worldbank.org/indicator/>.